

СПОРАЗУМЕНИЕТО ЗА ИЗБОР НА ПРИЛОЖИМО ПРАВО КЪМ
ИМУЩЕСТВЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ СЪПРУЗИ –
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ

Христо Ангелов

AGREEMENT ON CHOICE OF APPLICABLE LAW IN THE MATTER OF
RELATIONSHIPS IN REM BETWEEN SPOUSES – COMPARATIVE ANALYSIS

Hristo Angelov

Abstract: This article is dedicated to the problem of the agreement on choice of applicable law in matters of relationships in rem between spouses. A short survey of the legislation of the EU member states, as well as some non EU member states, is made. The provision of the Bulgarian Private International Law Code provides that spouses may select an applicable law to govern the relationships in rem therebetween. The choice of applicable law must be evidenced in writing, dated and signed by the spouses. The entry into and the validity of the agreement on choice shall be governed by the selected law. The choice may be made before or after entry into the marriage. The spouses may change or revoke the choice of applicable law.

Key words: agreement, choice of law, matrimonial property regimes, party autonomy

Въведение

Макар и автономията на волята най-често да се свързва с материята на договорните отношения с международен елемент, тъй като при тях страните разполагат с най-широка възможност да изберат за приложимо правото на която и да е държава, независимо дали същата е свързана с конкретното правоотношение, не бива да забравяме факта, че исторически автономията на волята се свързва именно със съпругеските имуществени отношения. По делото Ganay от 1525 г. е прието становището на Du Moulin¹ – „бащата на теорията за автономия на волята“², а именно, че е налице предполагаем мълчалив избор на обичайната уредба, действаща в мястото на първото съпругеско местожителство, при отсъствието на сключен брачен договор.³ В настоящата статия е направен сравнително-правен анализ на въпроса в каква степен различните законодателства предос-

тавят на съпрузите възможност да изберат приложимо право към своите имуществени отношения, както и какви изисквания се поставят пред такъв избор.

Тъй като съгласно чл. 79, ал. 4 от българския Кодекс на международното частно право (КМЧП) съпрузите могат да изберат право, което да се прилага спрямо техните имуществени отношения, ако това е допустимо от обективно приложимото право, за практикуващия юрист би било полезно да разполага със систематизирана информация относно законодателството на различните държави. Именно това налага сравнително-правното изследване на този въпрос. Основният принос на настоящата статия се изразява в изследването на правните системи на различните държави и възможностите, които те предоставят пред съпрузите, що се касае до уреждане на имуществените отношения между тях.⁴ В стремежа да се избегне окачествяването на статията като чисто

¹ Вж. Symeonides, S. Choice of law, Oxford university press, 2016, с. 49.

² Вж. Кутиков, Вл. Международно частно право на НР България. С., 1976, с. 143.

³ Цит. по Зидарова, Й. Автономия на волята – стародавен и съвременен принцип на международното частно право (встъпителна студия). Автономия на волята в международното частно право. С.: 2008, с. 11.

⁴ Според Тодоров уредбата на избора на приложимо право към отношенията in rem между съпрузите в КМЧП е повлияна от Хагската конвенция за приложимото право към семейните имуществени отношения от 1978 г. – вж. Тодоров, Т. Международно частно право. Европейският съюз и Република България. С.: Сиби, 2010, с. 224.

справочна, са анализирани връзките между отделните правни системи – взаимни влияния и претърпяно развитие.

Изложение – нормативна уредба на избора на приложимо право към имуществените отношения между съпрузи при наличие на международен елемент

На първо място в статията е обърнато внимание на законодателството на отделни държави членки на ЕС. Поради формата на настоящия труд – статия – изследването няма как да обхване всички държави членки. Поради тази причина са избрани само някои от тях, като подредбата е по азбучен ред.

В **белгийското право** уредбата на възможността за избор на приложимо право към имуществените отношения между съпрузи се съдържа в чл. 49 от Белгийския кодекс на международното частно право (БКМЧП). Редакционно текстовете, посветени на автономията на волята в тази материя, предшестват разпоредбите, уреждащи обективно приложимото към имуществените отношения между съпрузите право. Тази подредба показва отношението на нормотвореца, който дава „предимство“ на *lex voluntatis*, пред обективните привръзки.

В пар. 1 на цитирания чл. 49 от БКМЧП е уредена възможността страните да изберат приложимо право към своите отношения *in rem*. Във втория параграф са поставени и „границите“ за такъв избор – посочени са държавите, чиито правни системи съпрузите могат да посочат в своето споразумение за избор на приложимо право. На първо място това е правото на държавата, на чиято територия съпрузите са установили своето първо (общо – б.а.) обичайно местопребиваване след сключването на брака. Мястото на сключване на брака е без значение. На следващо място съществува възможността съпрузите да изберат правото на държавата, в която някой от тях има обичайно местопребиваване към момента на избора. Уредена е и възможността за избор на отечественото право на някой от съпрузите. Подредбата на алтернативните възможности отчита съвременните тенденции да се дава предпочитание на критерия обичайно местопребиваване, за сметка на гражданството, което в случая все пак запазва своето значение. В следващите текстове БКМЧП се съдържат изискванията за формална действителност на споразумението, уточнен е моментът, в който то може да бъде сключено

(преди или след сключването на брака), като е уредена и защитата на третите лица.

Във **Федерална република Германия** уредбата се съдържа в уводния закон към германския граждански законник (*Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche*, съкратено изписвано по-долу *EGBGB*⁵). В чл. 15, ал. 2 *EGBGB* е предвидена възможността съпрузите да изберат приложимо към своите имуществени отношения право. Възможностите за избор са сведени до отечественото право на всеки от съпрузите, правото на държавата по обичайното местопребиваване на някой от тях, като в последната точка е предвидено, че що се касае до недвижим имот, съпрузите могат да изберат *lex rei sitae*.

Уредбата в **Кралство Испания** се съдържа в Испанския граждански кодекс (ИспГК)⁶. Не се прави разграничение между правоотношения между съпрузите *in personam* и правоотношения *in rem*. По интересен начин е формулирана разпоредбата, уреждаща автономията на волята на съпрузите. В чл. 9, ал. 1, т. 1 ИспГК на първо място е предвидено, че приложимо към последните от брака право (без да се уточнява кои последици) е общото отечествено право на съпрузите към момента на сключването на брака. Ако съпрузите нямат общо отечествено право, законодателят допуска съпрузите да изберат приложимо право към своите отношения *in rem*, като изборът се свежда до познатите ни възможности – отечественото право на някой от съпрузите, съответно правото на държавата по обичайното местопребиваване на някой от тях. Споразумението следва да бъде сключено преди встъпването в брак. Ако страните не са упражнили дадената им възможност, то тогава законодателят е предвидил обективни привръзки. На първо място това е правото на държавата по общото обичайно местопребиваване на съпрузите, което те установяват непосредствено след сключване на брака. Ако те не установят свое общо обичайно местопребиваване след сключването на брака, то тогава се прилага правото на държавата по местосключването на брака. Автономията на волята е „вплетена“ между обективните привръзки и допустимостта на избора на приложимо право е обусловен от отсъствието на общо гражданство на съпрузите.

Настоящата статия няма да постигне целта си, ако в изследването не бъде включена една

⁵ Достъпен на: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgbeg/BJNR006049896.html>

⁶ Текстът на Испанския кодекс на английски е достъпен на: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=221319

страна, чиято правна школа има огромен принос за развитието на международното частно право – **Италия**. Нормативната уредба се съдържа в отделен закон под номер 218 от 31 май 1995 г. Този закон е озаглавен Реформа на италианската система на международното частно право (ИтЗМЧП). Преди тази реформа, италианските норми на международното частно право са се съдържали в Гражданския кодекс на Италия – *Codice civile*.

Съгласно чл. 30, пар. 1, изр. 2 ИтЗМЧП съпрузите могат да изберат към техните имуществени отношения да се прилага правото на държавата, чийто гражданин е някой от тях, съответно на чиято територия някой от тях има своето обичайно местопребиваване. Споразумението ще е формално действително, ако е съобразено с избраното от страните право или с правото на държавата, в която е сключено.

В третия параграф на чл. 30 ИтЗМЧП е уредена защитата на третите лица, като спрямо тях може да бъде противопоставено избраното право, само ако те са знаели, че същото е приложимо към имуществените отношения между съпрузите или ако, макар да не са знаели за прилагането на чуждото право, това незнание се дължи на проявена от тях небрежност. В чл. 30, пар. 3, *in fine* ИтЗМЧП е предвидено съобразяването с норми на държавата по местонахождението на недвижимия имот. Може да възприемем тази разпоредба като частен случай на зачитането на особените повелителни норми на правото на трета държава.

Интересно е положението във **Франция**, която е страна по Хагската конвенция от 1978 година относно приложимото към семейните имуществени отношения право (ХК78)⁷. Съгласно посоченото в чл. 3 ХК78, съпрузите могат да изберат правото на една от следните държави – правото на държавата, чийто гражданин е някой от съпрузите или в която има своето обичайно местопребиваване към момента на избора, а също така правото на държавата, в която някой от съпрузите установява своето първо обичайно местопребиваване след сключването на брака.

Така избраното право се прилага към цялото имущество на съпрузите. Допустимо е откло-

нение от този принцип – независимо дали са упражнили или не правото си на избор на приложимо право, съпрузите могат да изберат за приложимо към цялото или част от недвижимото си имущество правото на държавата, в която то се намира – *lex rei sitae*. Също така те могат да се споразумеят, че ще отклонят обективно приложимото или избраното право, в полза на правото по местонахождението на недвижимите имоти, само що се отнася до придобитите в бъдеще имоти. Уредбата е подобна на съдържащите се в ЕГВГВ възможности за избор на приложимо прило, посочени по-горе в статията.

Другите две страни договорителки по ХК78 са Холандия и Люксембург.⁸ За разлика от Франция, която не въвежда във вътрешното си право разпоредби, свързани с ратифицирането на ХК78, **Холандия** приема Закон, уреждащ стълкновението на закони относно съпрузески имуществени режими и имуществените отношения на съпрузите спрямо трети лица, във връзка с ратификацията на ХК78⁹. И Франция, и Холандия са страни и по „старата“ Хагска конвенция относно стълкновението на закони, отнасящи се до последиците на брака спрямо правата и задълженията на съпрузите в личните им отношения и върху имуществото им (ХК05), но докато Франция денонсира ХК05 доста по-рано – тя не се прилага считано от 23 август 1917 г. – то Холандия я денонсира на 21 февруари 1977 г., като денонсацията влиза в сила на 23 август 1977 г. – шестдесет години след денонсацията на Франция. Поради тази причина, когато говорим за международното частно право на Холандия в областта на имуществените отношения между съпрузи, не е без значение моментът на сключването на брака¹⁰. Ако той е сключен преди 23 август 1977 г. и попадаме в приложното поле на ХК05, то съгласно нейният чл. 4 страните могат да уредят своите имуществени отношения с брачен договор. Дееспособността за сключването на такъв договор се определя за всеки от съпрузите съгласно отечественото му право към момента на сключването на брака – чл. 3 ХК05. При липса на брачен договор (своеобразно „обективно“ приложимо право) се прилага отечественото право на мъжа към момента на сключването

⁷ Достъпна на следния интернет адрес: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=87>

⁸ Подробна таблица за подписали и ратифицирали страни: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=87>

⁹ Достъпен на интернет адрес: <http://www.dutchcivillaw.com/legislation/actconflictmatrimpropregime.htm>

¹⁰ За повече информация относно холандската уредба на въпроса вж. **De Boer, Th.M., R. Kottling**. *Private International Law, Introduction to Dutch Law*, Fourth edition, Kluwer Law International, 2006, с. 285 – 287.

на брака. Ако сме извън приложното поле на ХК05 (определено на териториален принцип в чл. 10 ХК05¹¹), то за бракове, сключени преди 01 септември 1992 г. (датата от която започва да се прилага ХК78), значение има практиката на холандския Върховен съд (Hoge Raad), създадена с делото *Chelouche v Van Leer – NJ 1977/ 275*¹². За бракове, сключени след 01 септември 1992 г., се прилага ХК78, чиито разпоредби бяха споменати по-горе в частта от статията, посветена на френската уредба.

С цел изследване на правни системи извън ЕС, в тази част на статията е анализирана нормативната уредба в две държави – съседи на България.

Република Сърбия. На първо място интерес представлява историческото развитие на нашия съсед от последните десетилетия¹³. На 01 януари 1983 г. влиза в сила югославски закон, посветен на международното частно право. Той е озаглавен Закон за разрешаването на стълкновенията на закони с правните системи на други държави относно определени правоотношения. Следват териториални изменения и обособяването на автономни държави в лицето на Словения, Хървания, Македония и Босна и Херцеговина. Новата сръбска Конституция на Съюзна Република Югославия от 1992 г. предвижда, че действително до приемането ѝ закони запазват своето действие, освен ако не са в явно противоречие с нея, като същите следва да бъдат съобразени с разпоредбите ѝ. Това „съобразяване“ е направено откъмври 1996 г. като измененията са „козметични“. Променено е и името на закона – Закон за разрешаването на стълкновенията на закони с правните системи на други държави. Последвалата през 2003 г. трансформация на Съюзна република Югославия в Държавен съюз на Сърбия и Черна гора, води след себе си приложение на гореописания закон в двете страни от държавния съюз. Последната промяна – разделянето през 2006 г. и обособяването на отделни държави в лицето на Република Сърбия и Черна гора – не променя ситуацията, тъй като и двете нови държави се считат за правоприменици на Държавния

съюз на Сърбия и Черна гора и Закона за разрешаването на стълкновенията на закони с правните системи на други държави е част от тяхното общо наследство (ЗМЧПСиЧГ).¹⁴

Уредбата се съдържа в чл. 37 ЗМЧПСи ЧГ¹⁵. Спрямо уговорените с договор имуществени отношения (явно се визира брачен договор) между съпрузи се прилага обективно приложимото право. Ако обективно приложимото право допуска автономия на волята, то тогава съпрузите могат да изберат право, което да уреди техните отношения *in rem*. Уредбата, съдържаща се в чл. 79, ал. 4 от българския КМЧП, се доближава до чл. 37, пар. 2 ЗМЧПСиЧГ. И в двата случая автономията на волята е обусловена от уредбата на въпроса в обективно приложимото право. В чл. 36 ЗМЧПС иЧГ са дадени и обективните привръзки – на първо място това е общото отечествено право, следвано от правото на държавата по общото обичайно местопребиваване на съпрузите, съответно правото на държавата по тяхното последно общо обичайно местопребиваване. Когато случаят не попада в никоя от тези хипотези, прилага се *lex fori*.

В края на статията ще бъде анализирана нормативната уредба на автономията на волята в отношенията *in rem* между съпрузите в **Република Турция**. Поради географската ѝ близост и факта, че голям брой наши сънародници имат обичайно местопребиваване на нейна територия, разрешенията на дискутирания въпрос в турското международно частно право би следвало да представляват интерес за българската юридическа общност.

Избор на приложимо право в материята на съпругеските имуществени отношения с международен елемент е допустим. Нормативната уредба се съдържа в турския закон № 5718, влязъл в сила на 12 декември 2007 год., който съдържа в себе си както норми посветени на приложимото право, така и уредба на международния граждански процес. Турският Закон за международното частно и процесуално право (ТЗМЧПП), в своя чл. 15, дава една модерна уредба на приложимото право към отношенията *in rem* между съпрузите.

¹¹ *Ibidem*, с. 286.

¹² *Ibidem*.

¹³ Следващото изложение посветено на историческото развитие на системата на международното частно право на Република Сърбия е цит. по **Stanivukovic, M., M. Živkovic**. Part I. General Principles (Choice of Law Technique), *International Encyclopaedia of Private International Law – Serbia*, Kluwer Law International BV, Netherlands 2014, с. 33

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Достъпен на: http://arhiva.mpravde.gov.rs/images/Law%20on%20resolving%20conflict%20of%20law_180411.pdf.

В чл. 15, ал. 1, изр. 1 ТЗМЧПП е уредена възможността съпрузите да изберат правото на държавата по своето обичайно местопребиване, съответно отечественото си право, да регулира имуществените им отношения. При липса на избор се прилага общото отечествено право на съпрузите към момента на сключването на брака, като в случай че няма такова се прилага правото на държавата по общото им обичайно местопребиване. Когато и тази хипотеза не е изпълнена, прилага се *lex fori* – турското право.

Във втората алинея на чл. 15 ТЗМЧПП е предвидено, че при делба на имущество по отношение на недвижимите имоти ще се прилага *lex rei sitae*. При липса на други указания следва да приемем, че дори страните да са упражнили правото си да изберат приложимо право, то в случаите на подялба на съсобствеността, по отношение на недвижимите имоти, законотворецът отдава предпочитание на правото по местонахождение на имота. В последната алинея на чл. 15 ТЗМЧПП е уредено действието на промяната на общото гражданство на съпрузите – в този случай е възможно прилагането на новото общо отечествено право, при съобряване на правата на третите лица.

Следва да се отбележи развитието, което е претърпяла нормативната уредба на изследвания проблем, спрямо действащия преди това ТЗМЧПП от 1982 година (стар).¹⁶ В действаща преди това уредба на приложимото право към имуществените отношения между съпрузите, не е била допустима автономията на волята. Чрез обективни привръзки законодателят е прикрепил приложимото право към правото на държавата по общото гражданство на съпрузите, а при отсъствие на такова – към правото на държавата по общото обичайно местопребиване. Ако и това условие не е било налице, се е стигало до прилагане на *lex fori*.¹⁷

Заклучение

Въпреки че в настоящата статия беше направен бърз преглед на законодателството на някои държави, що се касае до възможността съпрузите със споразумение да изберат приложимо към своите имуществени отношения право, може да бъде направен изводът, че в редица държави законодателят отдава приоритет на *lex voluntatis* в тази „деликатна“ материя. Голяма е ролята на ХК78,

макар същата да е ратифицирана само от три държави. Въпреки това тя повлиява в голяма степен на уредбата в различни държави, включително България. Това се постига по пътя на рецепцията на нейните разпоредби в правните системи на отделни държави, които не са страни по конвенцията, което довежда до уеднаквяване на регулировката на избора на приложимо право в материята на имуществените отношения между съпрузи, при наличие на международен елемент.¹⁸ На последно място следва да се държи сметка и за процеса на унификация на семейното право в Европа и идеята за създаване на *ius commune*.¹⁹

БИБЛИОГРАФИЯ

Symeonides, S. Choice of law, Oxford university press, 2016, с. 49.

Кутиков, Вл. Международно частно право на Народна република България, С., 1976, с. 143, с. 303. //

Kutikov, Vl. Mezhdunarodno chastno pravo na Narodna Republika Bulgaria, S., 1976, p. 143, p. 303.

Зидарова, Й. Автономия на волята – стародавен и съвременен принцип на международното частно право (въстъпителна студия). Автономия на волята в международното частно право. С., 2008, с. 11. // **Zidarova, Y.** Avtonomia na volyata – starodaven i savremenien printsip na mezhdunarodnoto chastno pravo (vstapitelna studia). Avtonomia na volyata v mezhdunarodnoto chastno pravo. S., 2008, s. 11.

Тодоров, Т. Международно частно право. Европейският съюз и Република България. С.: Сиби, 2010, с. 224. // **Todorov, T.** Mezhdunarodno chastno pravo. Evropeyskiyat sayuz i Republika Bulgaria. S.: Sibi, 2010, s. 224.

De Boer, Th.M., R. Kottling, Private International Law, Introduction to Dutch Law, Fourth edition, Kluwer Law International, 2006, с. 285 – 287.

Ansay, T., E. Schneider. The New Private International Law of Turkey, Netherlands International Law Review (International Law, Conflict of Laws, Comparative Law), vol. XXXVII, Issue 2, Martinus Nijhoff Publishers, 1990, с. 145.

Pintens, W., Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe, Intersentia, 2003, с. 6 – 9.

Stanivukovic, M., M. Živkovic, Part I. General Principles (Choice of Law Technique), International Encyclopaedia of Private International Law – Serbia, Kluwer Law International BV, Netherlands 2014, с. 33.

¹⁶ За изследване на стария ТЗМЧПП вж. **Ansay, T., E. Schneider.** The New Private International Law of Turkey, Netherlands International Law Review (International Law, Conflict of Laws, Comparative Law), vol. XXXVII, Issue 2, Martinus Nijhoff Publishers, 1990, с. 145.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Вж. **Кутиков**, *op. cit.*, с. 303.

¹⁹ **Pintens, W.** Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe, Intersentia, 2003, с. 6 – 9.